DESPRE CLASELE AGRICOLE IN MOLDOVA

II.

onstatăm existența proprietățeĭ private a soluluĭ din cele maĭ vechĭ urice moldoveneștĭ: rostirea lor nu poate da loc la nicĭ o îndoială în această privință.

In toate uricele prin care Domniĭ, începênd de la Iuga, primul Domn de la care avem un uric, donează saŭ confirmă o proprietate teritorială, formula este aproape invariabil aceiașĭ.

Domnul dă saŭ întărește numita posesiune, cu tot venitul nu numaĭ persoaneĭ de față, ci și *copiilor sĕĭ, nepoților sĕĭ, strănepoților sĕĭ și restrănepoților sĕĭ și la tot neamul sĕŭ neschimbat și nerășuit nicĭ odată în vecĭ.*

Une orĭ după restrănepoțĭ maĭ adaoge *și la tot neamul sĕŭ care i se va alege maĭ de aproape.*

Este evident că aicĭ este vorba de o proprietate desăvêrșită cu *jus utendi ac abutendi*, de vreme ce constatăm că pe baza unuĭ asemine uric donatorul vinde totul saŭ parte din imobilul dăruit, îl schimbă saŭ îl dăruiește.

Acum se naște întrebarea: când și cum s'a întrodus în Moldova proprietatea privată a soluluĭ, care nu exista și nu putea să existe înainte de descălecare și a căreĭ existență este constatată prin cel maĭ vechiŭ uric domnesc ce ne este cunoscut: uricul luĭ Iuga Vodă din 3 Iuniŭ 1374 (6882). (1)

1) Hasdeu, *Foiță de istoriă și litteratură.* Iașĭ 1860, No. 2, Pag. 41.

Pentru a respunde la această întrebare este absolut necesar să reamintim împrejurările, în carĭ s'a îndeplinit întemeierea Statuluĭ moldovenesc.

La începutul Domnieĭ luĭ Ludovic cel Mare al Ungarieĭ, pe la 1342—43, Regele trimite pe Andreĭ Latzk, voevodul Transilvanieĭ, cu o armată puternică contra Tatarilor din Moldova carĭ sunt cu desăvêrșire bătuțĭ și gonițĭ peste Nistru. (1) Nu maĭ încape îndoială că creștiniĭ din Moldova, Românĭ și Slavĭ să fi dat concursul lor oștireĭ ungare și să fi salutat cu bucurie pe aceĭ carĭ veniaŭ să-ĭ scape de jugul barbar al Tătarilor.

Este evident că după înfrîngerea și izgonirea dușmanilor, Latzk nu s'a putut gândi un moment la părăsirea în voia Tătarilor, saŭ a celuĭ ântêĭ ocupant, a uneĭ țărĭ ca Moldova, maĭ mănoasă decât orĭ care din provinciile întrunite sub sceptrul Regeluĭ Ludovic. Tătariĭ eraŭ învinșĭ cu desăvêrșire și populația slavo-română, împărțită în diferite grupurĭ fără coesiune, n'avea nicĭ puterea nicĭ voința d'a se opune uneĭ anexiunĭ.

Regiĭ Ungarieĭ aveaŭ de mult pretențiunĭ asupra Moldoveĭ precum putem constata din titlul de *Rex Cumaniae* (2) care-l purtaŭ de la 1235. Acest titlu era justificat, în cât privește Moldova, până la un punct oareșĭ-care, prin faptul că Sĕcuiĭ formaŭ o parte impor-

1) Ioan de Kiküllö in Schwandtner. *Scriptores rerum Hungaricarum* I. 177.

2) P. Hunfalvy: *Die Rumänen u. Ihre Ansprüche.* Pag. 87 Nota 1. — Féjer VII. 4. 81.

tantă din populaţiunea Episcopieĭ Cumanilor, care se întindea până la Siret. (1)

Nu putea decĭ, fi vorba de a părăsi Moldova fără a lua mĕsurĭ pentru ocârmuirea eĭ în numele Regeluĭ Ludovic, şi după toate probabilităţile s'a rênduit un Voevod spre acest sfîrşit.

Fost-a acest voevod vre un kneaz notabil din locuitoriĭ Moldoveĭ? Fost-a el vre unul din numeroşiĭ Voevozĭ românĭ ce făceaŭ parte din oastea luĭ Latzk? Iată o enigmă ce nu se poate deslega până astăḑĭ.

Tradiţiunea naţională ne ḑice că ţara fiind pustie a fost descălecată de Dragoş care venise din Maramureş şi căruĭ după ce domni doĭ anĭ îĭ succedă fiul sĕŭ Sas.

Despre Dragoş nu ne-a rĕmas nimic decât legenda; el nu este adeverit prin nicĭ un document, prin nicĭ o inscripţiune. Cronicele contimporane din ţĕrile vecine nu fac nicĭ o menţiune de el.

Diploma Regeluĭ Ludovic din 1365, publicată de Féjer în extras şi în întregul de Şincaĭ, ne vorbeşte de un Saaz, tatăl luĭ Balk care s'ar părea că se poate identifica cu Sas al tradiţiuneĭ.

Regele dă sirguitoruluĭ bărbat Balk, fiuluĭ luĭ Saaz, Moldovanuluĭ, Voevod Maramureşian, pentru că a ţinut credincios cu Regele în ţara Moldovenească, a fost rănit de maĭ multe orĭ, a perdut maĭ mulţĭ fraţĭ şi maĭ mulţĭ servitorĭ pentru a susţine pe Rege, apoĭ a părăsit *punênd după spate pe iubiţĭ părinţiĭ sĕĭ şi maĭ mulţĭ fraţi şi rudeniĭ ale sale,* precum şi *pămînturile* (terras) şi drepturile sale pentru a urma pe Rege în Ungaria. Regele îĭ dă luĭ şi fraţilor sĕĭ uterinĭ Drag, Dragomer şi Stefan satul Kuhnya din Maramureş cu alte sate chemate Giod, Bociucău, douĕ Bizou, Monze, Baroş şi douĕ siliştĭ carĭ se ţin de acelaşĭ sat Kuhnya cu toate folosurile lor, adecă cu apele, pădurile şi munţiĭ şi cu toate câte se ţin de dênsele măcar cum se chiamă, şi carĭ aŭ venit în mânile Regeluĭ de la cunoscuţiĭ necredincioşĭ, Voevodul Bogdan şi fiiĭ sĕĭ carĭ aŭ trecut pe ascuns în ţara Moldovenească a Regeluĭ ţindu'o spre ruşinea Majestăţeĭ Sale.

De aicĭ ar resulta că Balk era Moldovan, căcĭ nu numaĭ că i se dă acest nume în diplomă dar să vede că el avea părinţiĭ sĕĭ şi o familie numeroasă în Moldova, şi de vreme ce vedem că aceĭ părinţĭ aĭ luĭ Balk rĕmân în Moldova după ce Balk urmează cu treĭ fraţĭ pe Regele unguresc în Ungaria, trebue să conchidem că şi Sas era Moldovan. Căcĭ dacă ar fi fost din Ungaria el s'ar fi grăbit cu bună samă a se refugia peste munţĭ de teama luĭ Bogdan care omorîse tiraneşte (1) pe maĭ mulţĭ din fiiĭ luĭ. A trebuit ca legăturile ce legaŭ pe Saaz cu Moldova să fie prea puternice, pentru ca el să nu o părăsească în asemine împrejurărĭ.

Faptul că Saaz rĕmâne în Moldova după ce Balk cu treĭ fraţĭ urmează pe Rege în Ungaria, în urma victorieĭ luĭ Bogdan, ne aduce un argument temeinic în contra ipoteseĭ că acest Saaz, ar fi identic cu Sas al tradiţiuneĭ noastre.

Nu este admisibil, fiind date obiceiurile crunte ale evuluĭ mediu, maĭ ales în ţĕrile noastre, ca Sas *Voevodul* Moldoveĭ, după ce a fost rĕsturnat de Bogdan, după luptele crâncene purtate de fiiĭ luĭ pentru Rege în contra luĭ Bogdan, să fi îndrăznit să rĕmâie în ţară după izbânda definitivă a *Voevoduluĭ* Bogdan. Maĭ ales când vedem că acelaşĭ Bogdan pune să devasteze knezatele Gyulafalva şi Nyires a luĭ Gyula şi a fiilor sĕĭ, numaĭ pentru că n'aŭ voit să-l urmeze în Moldova.

Prin urmare titlul de Voevod ce se dă luĭ Szasz în diploma din 1373 (2) nu poate să se refere la Voevodatul Moldoveĭ şi suntem siliţĭ să convenim că n'avem cu ce scoate pe Dragoş şi pe Sas din domeniul legendeĭ.

In diplomă, Regele Ludovic ḑice că Balk a părăsit pentru a urma pe Rege în Ungaria bunurile şi drepturile sale din Moldova. In extrasul luĭ Féjer găsim expresiunea: «terrasque proprias et iura ibidem re«linquendo».

Oare acele pămînturĭ să fi fost ele nişte proprietăţĭ depline ale luĭ Balk saŭ numaĭ un Knezat?

Ar fi putut să-ĭ fie proprietăţĭ desăvêrşite numaĭ în casul când el saŭ Saaz ar fi obţinut în intervalul de la 1343 până la 1349 vre un act al Regeluĭ Ungarieĭ conferindu-ĭ saŭ confirmându-ĭ acele proprietăţĭ.

In Ungaria vedem Voevoḑĭ şi Comiţĭ con-

1) Féjer III. 2.154. Ibidem. 2.151.—Rogerius, *Carmen miserabile.*

1) Şincaĭ la anul 1359.

2) Féjer IX. 4. Pag. 528.

ferind saŭ confirmând knezate, (1) însĕ când este vorba de a preface un knezat în proprietate definitivă vedem că actul emană tot d'auna de la Rege. (2) De vreme ce nu există nicĭ urmă de diplome regale ungureştĭ pentru proprietățĭ teritoriale în Moldova, trebuie să conchidem că proprietatea particulară a soluluĭ nu s'a putut întroduce în această țară între 1343 şi 1349, căcĭ Voevozíĭ exercitând puterea în numele Coroaneĭ Ungare nu putea nicĭ să confere nicĭ să confirme vre-o proprietate teritorială.

*

«In acel timp Bogdan Voevod al Ro«mânilor din Maramureş, adunându-şĭ Ro«mâniĭ aceluĭ district, a trecut pe ascuns în «țara Moldoveĭ, supusă Coroaneĭ Ungarieĭ, «dar de multă vreme nelocuită din causa ve«cinătățeĭ Tătarilor, şi deşi fu atacat de multe «orĭ de armata Regeluĭ, crescênd marele nu«mĕr de Românĭ carĭ locuiaŭ acea țară s'a «prefăcut în «regat». (in regnum dilata est)». (3)

Aceste sunt cuvintele cu care Ioan de Küküllö, notarul Regeluĭ Ludovic şi contimporan prin urmare a luĭ Bogdan, istoriseşte faptul întemeiereĭ principatuluĭ Moldoveĭ. Din această relațiune se contestă astăḑĭ numaĭ faptul că Moldova ar fi fost de multă vreme nelocuită. Această părere care maĭ înainte era împărtăşită de toțĭ, este astăḑĭ, şi cu drept cuvînt, cu totul părăsită, de oare ce precum am vĕḑut sunt destule dovezĭ pentru a proba că Moldova era locuită şi că pe teritoriul sĕŭ existaŭ maĭ multe stătulețe rudimentare.

Un document citat pentru prima oară de D-l Hunvalvy (4) şi publicat in extenso de D-l D. A. Xenopol (5) ne permite să fixăm data intrăreĭ luĭ Bogdan în Moldova între aniĭ 1348 şi 1349.

Din documentul de la 1365 resumat maĭ sus constatăm că Bogdan a reuşit să întemeieze stăpênirea sa asupra Moldoveĭ numaĭ în urma unor lupte crâncene atât cu partisaniĭ Regeluĭ din Moldova precum Balk şi frațiĭ sĕĭ, cât şi în contra armateĭ regale.

Pentru a ieşi învingĕtor din aceste lupte a trebuit negreşit ca el să dispuie de forțe numeroase. Naşte întrebarea din ce se compuneaŭ aceste forțe? Din Românĭ veniţĭ cu dênsul din Maramureş saŭ din Moldovenĭ? Pentru a putea rĕspunde suntem silițĭ să maĭ facem încă o întrebare:

Întemeierea statuluĭ Moldovenesc fost'a oare resultatul uneĭ mişcărĭ naționale saŭ numaĭ opera ambițiuneĭ luĭ Bogdan?

Noĭ nu credem că ne găsim în fața uneĭ mişcărĭ naționale a Românilor, ci pur şi simplu în fața resultatuluĭ ambițiuneĭ geniale a luĭ Bogdan.

Dacă naşterea principatuluĭ Moldovenesc ar fi fost datorită uneĭ mişcărĭ naționale a Românilor, această mişcare n'ar fi rĕmas circonscrisă în comitatele Maramureşuluĭ, ea s'ar fi întins asupra tuturor celor l'alte comitate locuite de Românĭ şi cu atât maĭ mult cu cât nu există obstacole naturale destul de însemnate pentru a împiedica lățirea uneĭ asemine mişcărĭ între Transilvania şi Maramureş saŭ Transilvania şi Temişoara. Atât cronicele cât şi documentele contimporane sunt mute în privința uneĭ participărĭ a Românilor din aceste de pe urmă provinciĭ la fondarea domnieĭ moldovene.

Maĭ mult încă, singurul exemplu (1) ce ne este păstrat a uneĭ rumperĭ violente cu Regatul ungar în Transilvania, pentru a căuta o nouă patrie în Moldova, este din veacul al XV-lea. Costa, Stănciul şi Popa Volcul, knezĭ, posedaŭ jumătatea knezatuluĭ Riuşor şi Serel. Eĭ devastară şi dispopulară partea lor şi fugind în Moldova se uniră cu inamiciĭ Regeluĭ. Voevodul Transilvanieĭ Ladislaŭ Csák convoacă un tribunal la Hatzeg în anul 1435 compus din doĭ-spre-ḑece nobilĭ şi knezĭ şi condamnă pe fugarĭ la perderea knezatuluĭ lor şi îl dă altora în *usufruct.* (2)

Nu este admisibil că s'ar fi putut produce o asemine mişcare (în Ardeal şi în Temi-

---

1) P. Hunfalvy Op. cit. Pag. 113.

2) P. Hunfalvy Op. cit. Pag. 115.
L. Pič. Op. cit. Pag. 193. Vezĭ şi Nota 38.

3) I. de Küküllö in Thurocz. *Cronica Hungr.* Pars III, cap. 49.

4) P. Hunfalvy. Op. cit. Pag. 113.

5) D. A. Xenopol în *Revista p. Istorie* pe An. III. Vol. V. p. 167.

1) D. Hăsdeu, în *Columna luĭ Trajan pe 1874,* pag. 126, ne maĭ citează casul kneazuluĭ Ladislav Lehâcescu care părăsì knezatul sĕŭ Baloşnița din ținutul Mehadieĭ pentru a fugi la Ladislav Basarab în Muntenia, fapt pentru care Regele Ludovic cel Mare îĭ confiscă knezatul. Însĕ acesta iarăşĭ este numaĭ un cas isolat, şi nu vedem că Ladislav Lehâcescu să fi avut cu dînsul tovarăşĭ.

2) Féjer. XI, 503.

şoara) fără ca să ne rĕmâie măcar vr'o mică urmă despre ea.

Dar s'ar părea că chiar în Maramureş partisaniĭ luĭ Bogdan nu vor fi fost în numĕr prea însemnat.

Vedem că chiar parte din familia luĭ nu l'a urmat în rĕscoală şi în emigraţiune, de oare ce resultă din documentul citat de D-l Hunfalvy şi publicat de D-l Xenopol că chiar fratele luĭ Bogdan, Iuga, Voevod şi el cu Ioan fiul luĭ Iuga, aŭ rĕmas credincioşĭ Regeluĭ pe când alt fiŭ a luĭ Iuga, Stan, s'a alăturat către moşu-seŭ. (1)

Dacă rĕscoala şi emigrarea ar fi fost generale, ar fi rĕmas knezatele vacante şi satele pustiĭ, şi Regiĭ ungurĭ s'ar fi grăbit fără îndoială, a distribui acele knezate la credincioşĭ de aĭ lor ca să le populeze din noŭ dându-le privilegiĭ în acest sens. Şi documentele ne vorbesc numaĭ de satul Kuhnya cu dependenţele sale, carĭ aparţinuse luĭ Bogdan şi carĭ sunt date la 1365 de Rege luĭ Balk. (2)

La 1360 Regele dă luĭ Dragoş, fiul luĭ Gyula, pentru a rĕsplăti serviciile ce-ĭ făcuse în expediţiunile Ungurilor în contra luĭ Bogdan, pe lângă nobleţa maghiară, nişte sate româneştĭ (quasdam villas nostras Olachales) Zalatina, Hapatokfalva, Kopacsfalva, Deszefalva Herneshháza, Sagatogfalva cu toate veniturile lor şi chiar cu «quinquagesima» regală. (3)

Cu bună samă că Regele n'ar fi dăruit *satele luĭ proprie* (villas nostras), dacă ar fi avut disponibile bunurĭ de a Românilor emigraţĭ cu Bogdan. Nu se poate ḑice că, poate că tocmaĭ acele sate dăruite luĭ Dragoş, fiul luĭ Gyula, eraŭ sate rĕmase de la kneziĭ ce trecuse în Moldova, căcĭ în acest cas Regele s'ar fi grăbit a aminti această împrejurare în diplomă, precum făcu la 1365 în diploma luĭ Balk. Şi această amintire era la locul eĭ când se recompensa acel ce ajutase pe Rege în încercările sale contra rebelilor.

Vedem, prin urmare, că nimic nu ne autorisă a conchide că întemeierea principatuluĭ Moldovenesc ar fi fost resultatul uneĭ mişcărĭ naţionale de emigrare a Românilor supuşĭ Coroaneĭ luĭ Sfântu Ştefan, fie din causa persecuţiunilor politice saŭ religioase, fie din orĭ-ce altă causă.

D. Hăşdeŭ a demonstrat că întemeerea Statuluĭ muntean a fost opera Basarabilor:

«1. Până la 1180 Basarabiĭ stăpâneaŭ nu-«maĭ Oltenia;

«2. La 1180 eĭ dobândesc Făgăraşul;

«3. După 1180 apucă regiunea Musceluluĭ, «fără care nu-ĭ chip a mănţine o legătură te-«ritorială între Făgăraş şi Severin, . . .

« . . . .

«In acest mod între aniĭ 1200—1210 un «Bas-arab, un cavaler cu cele treĭ capete ne-«gre, un teribil Vodă Negru, năvăleşte anume «din ţara Făgăraşuluĭ în Muscel, şi apoĭ gra-«dat asupra celor-l-alte judeţe maĭ în şes. (1)

«Eacă de unde-ĭ faimoasa descălecare din «Făgăraş.»

D. Hăşdeŭ care cel d'ântêiŭ a făcut lumină în privinţa fondăreĭ principatuluĭ muntenesc, nu esită a afirma că adevĕratul şi singurul fundator al Statuluĭ moldovenesc este:

«Maramureşeanul Bogdan, căruĭ i se cade «cu tot dreptul paternitatea voevodatuluĭ mol-«dovenesc.» . . . . (2)

Ceea ce a fost resultatul munceĭ uneĭ dinastiĭ pentru Muntenia, a fost opera geniuluĭ unuĭ singur om pentru Moldova.

*

Este decĭ positiv că forţele cu care Bogdan ştiu să resiste victorios năvălirilor Regeluĭ Ludovic, trebue să fi fost compuse în cea maĭ mare parte de Moldovenĭ, căcĭ am vĕḑut că suita sa personală, care o adusese cu el din Maramureş, nu putea decât să fie puţin numeroasă.

Vrea să ḑică că, el a ştiut din capul loculuĭ să-şĭ creeze un partid puternic în noua sa ţară şi aceasta în mod temeinic, căcĭ îl vedem respingênd toate năvălirile Ungurilor, carĭ, după mărturia cronicaruluĭ contimporan Ioan de Kükülló, se repetaŭ aproape în fiecare an. (3)

Kneziĭ, juziĭ şi vatamaniĭ satelor, fiind ceĭ maĭ cu greutate locuitorĭ aĭ ţĕreĭ, nu încape îndoială că eĭ aŭ fost ceĭ pe carĭ Bogdan a

1) Hunfalvy loc citat. Xenopol în *Revista p. Istorie şi Archeologie* loc citat.
2) Şincai, loc cit.
3) Fejér IX. 3. 159.

1) Hăşdeŭ, *Istoria critică*, vol. I, pag. 116.
2) Hăşdeŭ. Ibid. pag. 84.
3) I. de Kükülló in Thurocz. *Chron. Hungar.* Pars III, pag. 241.

căutat să-ĭ câştige maĭ întêiŭ. El a trebuit să facă cu dînşiĭ ceea ce Regiĭ Ungarieĭ făceaŭ când voeaŭ să resplătească serviciile unuĭ kneaz credincios; le-a transformat knezatele în proprietățĭ ereditare desĕvêrşite.

Tot aşa se procedase şi în Rusia: «Les «kniaz Varègues pour se procurer des parti«sans de leurs usurpations d'elivrèrent les terres «possédees par les boyards à titre d'usufruit, «du droit d'héritage exercé par les commu«nes, leur assurèrent l'hérédité exclusive de «ces domaines dans leurs familles et les pla«cèrent sur un pied d'égalité avec leurs pro«pres compagnons qu'ils eurent soin de com«bler de richesses.» (1)

Putem, fără mare risic de a greşi, să admitem că, în cursul domnieĭ sale de douĕ-ḑecĭ de anĭ, Bogdan a resplătit serviciile knezilor carĭ l'aŭ susținut în contra năvălirilor Regeluĭ Ludovic, prefăcându-le knezatele în proprietățĭ, şi că a recompensat asemenea credința şi vitejia Maramureşenilor ce venise cu el, şi în genere a celor ce-l slujise, prin dăruirea, cu titlu de proprietate ereditară definitivă, a knezatelor acelora ce susținuse causa maghiară împreună cu Balk şi cu alțĭ partisanĭ aĭ Ungurilor.

Şi cu atât maĭ mult a trebuit Bogdan să urmeze ast-fel cu Moldoveniĭ, că nu poate încape îndoială că Regele Ungarieĭ, prin partisaniĭ sĕĭ Balk, Dragoş fiul luĭ Gyula şi alțiĭ a trebuit să facă în astă privință toate făgăduințele posibile Moldovenilor.

Conchidem decĭ că, greşit este Ureche când, la Domnia luĭ Iuga Vodă, ḑice între altele despre acest Domn că: *a început* o «dăruire ocinĭ prin țară la voinicĭĭ ce făceaŭ «vitejiĭ la oştĭ». (2) Inceputul l'a făcut Bogdan care trebuie să fie considerat ca creatorul proprietățeĭ ereditare a soluluĭ în Moldova.

Urmaşiĭ sĕĭ l'ar fi urmat pe acea cale căcĭ, de şi precum vom dovedi maĭ departe, Moldova era mult maĭ locuită decât se crede, e foarte sigur că trebuiaŭ să fie într'însa şi întinderĭ nelocuite carĭ aŭ rĕmas domneştĭ împreună cu numeroase sate, de vreme ce vedem Domniĭ posteriorĭ luĭ Bogdan, dăruind sate şi locurĭ domneştĭ.

*

1) J. Lelewel, *Histoire de la Lithuanie et de la Ruthénie*, pag. 41.

2) *Cronicele Românieĭ* publ. de Mih. Kogălniceanu, a II-a edițiune, vol. I, pag. 136.

S'a pretins că aceste daniĭ nu alcătuiaŭ o proprietate perfectă, de vreme ce vedem pe donator la fie-care schimbare de domnie venind să ceară o nouă confirmare a danieĭ de la noul Domn.

Noĭ credem că formula actelor de danie împrăştie orĭ-ce îndoială în această privință, căcĭ uricele ne arată că imobilul este dăruit saŭ confirmat în toată întinderea sa (cu tot hotarul), împreună cu tot venitul, fără nicĭ o restricțiune, întreguluĭ neam al donatoruluĭ cât i se va alege în vecĭ. Ce nevoie ar fi avut Domniĭ să întrebuințeze pentru un usufruct precar nişte terminĭ aplicabilĭ numaĭ uneĭ proprietățĭ perfecte?

Toate actele domneştĭ de danie saŭ de confirmare carĭ le cunoaştem sunt făcute în mod incondițional, afară de uricul luĭ Iuga, fără loc nicĭ dată, publicat de D-l Kogălniceanu în Archiva Românească, în care vedem că Domnul ḑice: «Iar după viața noastră cine «va fi Domn în țară ca să nu ia a noastră «danie şi ale noastre zapise, *fără de a luĭ «vină,* iar cine i-ar lua, unul ca acela ca să «fie blestemat de la Domnul şi de la Precu«rata a luĭ Maică, unul ca acela să fie ase«mine cu toțĭ lepădătoriĭ ce s'aŭ lepădat de «la Dumneḑeŭ.» (1)

Expresiunea *fără de a luĭ vină* se referă la casul de înaltă trădare (хитлѣньстви) singurul cas în care dania saŭ întărirea putea să fie răşuită; sunt numeroase urice prin carĭ Domniĭ hărăzesc sate luate domneştĭ pentru causă de înaltă trădare, vom cita cele următoare: Hotin 18 Octobre 1434 (6943). Ilie Vv. hărăzeşte luĭ Stan Babicĭ pentru credincioasele sale slujbe satele anume Sobrănețiĭ şi Vascovțiĭ care le-a perdut Mişa din causa trădăreĭ sale, şi Budințiĭ perdut de Mihail Coşcievicĭ iarăşĭ din causă de înaltă trădare. (2)

Suceava 24 Februar 1437 (6945). Ilie Vv. şi cu fratele sĕŭ Ştefan hărăzeşte credinciosuluĭ lor boier Şteful Jumatatevicĭ, printre altele şi satul Vascăuțiĭ la Siret ce a aparținut Maruşeĭ, cumnateĭ luĭ Ilie care l'a perdut prin trădarea eĭ când a fugit în Rusia. (3)

Petru Vv. 1576 (7084). Petru Vv. hărăzeşte mănăstireĭ Voronețul satul Baliția pe

1) M. Kogălniceanu, *Archiva Românească*, Ed. II, vol. I, pag. 14.

2) Ulianitzki op. cit. Pag. 47. No. 43.

3) Wickenhauser *Geschichte der Klöster Woronetz u. Putna*. I. B. 2-tes Heft. Pag. 151.

Başău în ţinutul Dorohoiuluĭ, ce aŭ fost al Săcueanuluĭ, biv paharnic, pe carele l'aŭ *prăpădit întru viclenie* când s'aŭ ridicat cu alţiĭ zurba asupra capuluĭ nepotuluĭ Măriei Sale, Ştefan Voevod cel tînĕr. (1)

Iaşĭ 1 Fevruarie 1617 (7125). Radu Vv. hărăzeşte luĭ Ionaşco Boldescu, postelnic, satul Vênătoriĭ în ţinutul Neamţuluĭ, care sat aŭ fost drept domnesc sub stăpânirea ocoluluĭ tîrguluĭ Pietriĭ. Şi aŭ fost acel sat înainte danie şi miluire luĭ Kiriţă Postelnicul, de la Constandin Vv. carele l'aŭ *perdut din viclenia* luĭ când s'a sculat cu mulţime de Leşĭ şi de Cazacĭ cu Constantin Vv. şi aŭ venit asupra luĭ Ştefan Vv. Tomşa şi asupra pămîntuluĭ acestuia (2), 9 April 1623 (7131). Ştefan Tomşa Vv. hărăzeşte luĭ Manolaki, marele Vameş, pentru credincioasele sale slujbe satele Rogojeniĭ, Visterniceniĭ şi Roşieciĭ pe Râut, ce sunt în ţinutul Soroceĭ, carĭ aceste maĭ sus scrise sate aŭ fost a luĭ Balica hatmanul, şi *el cu viclenia luĭ* le-aŭ prăpădit când s'aŭ ridicat cu Domnul lor Constantin Vv. şi cu multă mulţime de Leşĭ şi Cazacĭ asupra Măriei Sale. (3)

Iaşĭ 9 Ianuarie 1720 (7228). Mihaĭ Racoviţă Vv. Grozavĭ şi urâţĭ şi fără cinste sunt înaintea luĭ Dumneḑeŭ şi la oamenĭ, faptele cele rele, de a se scula cine-va asupra vecinuluĭ sĕŭ, şi a-l păgubi uneltindu-ĭ supărărĭ şi grijĭ în zadarnic, din carĭ fapte cu dinadinsul, pe ascuns apucându se, şi Ciaur în vremea noastră, în ţara Moldoveĭ, aŭ mers în ţara Ungurească de aŭ înghitat pe un căpitan Frenţa de aŭ eşit cu el în Moldova cu oştĭ, şi aŭ prădat părţile din jos a Moldoveĭ, de averĭ şi lucrurĭ împreună cu Ciaur, prădat'aŭ şi pe sora noastră Maria Stolniceasa, de strae şi sculurĭ multe şi blănĭ scumpe, după cum arată izvodu boieruluĭ rênduit de Domnia-Mea, lăsând'o goală şi desculţă la vreme de iarnă, de s'aŭ împrumutat cu un cojoc, şi cu încălţăminte de aŭ fugit pe jos pe acea vreme de frig din casa Dumneaeĭ ca să scape viaţa de Ciaur. Asupra căruia Căpitan Frenţa trimis'a puternicu Impĕrat oştĭ de l'aŭ înfrânt cu totu, şi aşa ţara şi-a aflat odihnă şi linişte; iar pentru păgubirile ce aŭ făcut Ciaur vecinilor şi suroreĭ noastre, socotitu s'aŭ cu sfatul ţĕreĭ de am luat moşiile şi ţiganiĭ Ciauruluĭ de i-am dat păgubaşilor, socotit'am Domnia-Mea, de am dat din averea Ciauruluĭ şi soriĭ noastre Marieĭ Stolniceseĭ pentru pagubele ce i-aŭ făcut Dumnealuĭ Ciaur, cum orênduiţiĭ ne-aŭ încredinţat de ce pagubĭ i-aŭ făcut Ciaur, din moşiile şi ţiganiĭ Ciauruluĭ, moşia Rădiana şi Păşcaniĭ de la ţinutul Băcăuluĭ, asemenea i-am maĭ dat şi ḑece sălaşe ţiganĭ, cu osebit ispisoc ce i-am făcut, pe carĭ ocinĭ şi ţiganĭ maĭ sus să aibă Dumneaeĭ deplin şi în vecĭ să-ĭ stăpênească ca nişte lucrurĭ drepte a Dumneaeĭ, şi după viaţa Dumneaeĭ, cine-ĭ va fi urmaş să-ĭ stăpînească nereciiţĭ, despre oare-carĭ le-am dat Domnia-mea din averea Ciauruluĭ şi altor păgubaşĭ, după cum este cu dreptate, aşa dar s'aŭ găsit cu cale cu sfatu ţĕreĭ, şi Domnia-Mea asemenea hotărîm. (1)

Dacă casul de înaltă trădare era singurul pentru care o danie saŭ o întăritură domnească putea să fie răşuită, nu este maĭ puţin adevĕrat că imobilele dăruite saŭ confirmate prin uric domnesc eraŭ une orĭ confiscate de Domnĭ pentru pagube reale saŭ imaginare aduse de proprietariĭ lor Domnieĭ cum sunt cele despre carĭ este vorba în următoarele douĕ urice:

Huşĭ 15 Maĭ 1546 (7054). Petru Vv. (Rareş) hărăzeşte Mitropolieĭ sale celeĭ de jos din Tîrgul Romanuluĭ, jumĕtate sat la Oltenĭ pe Bêrlad, anume Ţăpeştiĭ cu gîrle şi cu a patra parte din iazul Lozova; căcĭ acea jumĕtate sat de la Ţăpeştĭ la Oltenĭ pe Bârlad cu gîrle şi cu a patra parte de iazul Lozova o luase fratele Măriei Sale, Bogdan Voevod de la Dragoş ce fusese Portar în oraşul Suceveĭ, pentru că acel Dragoş Portarul strică un tun de mare preţ (2) . . . . . .

Iaşĭ 11 Ianuarie 1588 (7096). Petru Vv. (Şchiopul) hărăzeşte mânăstireĭ de la Suceviţa un sat, anume Hrinceştiĭ pe pîrîul Solca cu moară şi cu iaz pe Solca în ţinutul Suceveĭ; care acel sat era într'adevĕr domnesc, rĕmas pentru o datorie a luĭ Solomon Logofĕtul, când rĕmăsese dator cu 70,000 aspri, banĭ domneştĭ din birul ţinutuluĭ Suceveĭ. (3)

Nu poate încape îndoială că se vor fi în-

1) Teodor Codrescu, *Uricar*, vol. V, pag. 210.
2) Ibid. Ibid. pag. 219.
3) Ibid. Ibid. p. 222.

1) După suretul încredinţat ce se află la Academia Română între documentele dăruite de D-l Emanoil Donicĭ.
2) Episcop Melchisedek, *Cronica Romanuluĭ.* I, p. 170.
3) Wickenhauser, *Moldawa*, II. *Geschichte u. Urkunden des Klosters Solka*, p. 63.

tîmplat multe casurĭ în carĭ proprietariĭ aŭ fost deposedaţĭ de către Domnĭ în mod arbitrar, căcĭ din nenorocire în ţara noastră Domniele s'aŭ schimbat des, dar arbitrariul a domnit neîntrerupt. Dar de aicĭ nu poate resulta că proprietăţile dăruite şi întărite prin urice domneştĭ n'ar fi avut caracterul unor proprietăţĭ desăvêrşite.

Argumentul de căpetenie a celor ce susţin că proprietăţile donate saŭ confirmate prin uricele vechilor Domnĭ, nu eraŭ decât un usufruct este că alt-fel n'am vedé pe donatar la fie-care schimbare de Domnie alergând la noul Domn pentru a obţine o nouă confirmare care maĭ era indispensabilă pentru validitatea orĭ căruĭ act de vênḑare, de schimb saŭ de împărţire de imobile.

Vom observa ânteĭu că în marea majoritate a casurilor proprietariĭ la fie-care schimbare de Domnie nu veniaŭ la Domn pentru a obţine o nouă confirmare şi iată câteva exemple în această privinţă:

1488 (6996) Stefan Vv. dărueşte mânăstireĭ de la Voroneţ satul Vlădeniĭ la Siret, care l'a cumpĕrat de la nepoţiĭ luĭ Isaia Logefĕtul *care poseda acest sat în puterea unuĭ uric de la moşul Mărieĭ Sale Alexandru Vv.* (1)

Suceava 15 Martie 1490 (6998). Ştefan Vv. cumpĕră satul Pogoneştiĭ pe Bêrlad de la nepoţiĭ luĭ Pogănel pentru suma de 200 zloţĭ tătăreştĭ şi iĭ daŭ în mâna Domnuluĭ *uricul ce l'a avut Pogănel de la moşiĭ Măriei Sale, Ilieş şi Ştefan, când trăiaŭ în pace.*

Maĭ cumpĕră de la nepoţiĭ luĭ Mihaĭ şi Ştefan Călin, satul Călineştiĭ la Bârlad *care îl posedaŭ în puterea unuĭ uric dat de moşul Măriei Sale Alexandru Vv. moşilor lor Ştefan şi Mihaĭ Călin* pentru suma de 120 zloţĭ tătăreştĭ . . . .

Apoĭ dă satul Pogăneştiĭ şi *uricul de la Ilie şi Ştefan Vv.* luĭ Toader, fratele luĭ German Pârcălabul de la care ia în schimb satul Toporâuţiĭ peste Prut în ţinutul Cernăuţuluĭ, care sat îl cumpĕrase German de la Stanciul şi de la fraţiĭ luĭ, Ivanko şi Isaiko feciorii luĭ Fedcovicĭ Starosticĭ, nepoţiĭ luĭ Mihul Starosticĭ cu preţ de 400 zloţĭ tătăreştĭ şi dă Toader Măriei Sale şi *uricele ce le are asupra acesteĭ cumpĕrăturĭ.*

Asemine maĭ vênd Sima cu fiiĭ sĕĭ luĭ Ştefan Vv. jumĕtate satul Grigoreştiĭ de jos la Siret pentru 125 galbenĭ ungureştĭ şi aŭ maĭ dat în mâna Măriei Sale *uricele ce le aveaŭ de la Moşul Măriei Sale Alexandru Vv.* asupra acestuĭ sat.

Asemine aŭ maĭ vêndut panul Iori Şerbicĭ şi panul Petru Grigorescul luĭ Ştefan Vv. a doua jumĕtate din satul Grigoreştiĭ de sus pentru 350 zloţĭ tătăreştĭ şi aŭ maĭ dat în mâna Măriei Sale *cele douĕ urice care le aveaŭ prin cumpĕrarea acesteĭ părţĭ din satul Grigoreştiĭ de la moşiĭ Măriei Sale de la Ştefan Vv. şi de la Petru Vv.*

Asemine aŭ vêndut Stanciul cu fraţiĭ luĭ, Ivanko şi Isaiko, fiiĭ luĭ Fedko Starosticĭ, nepoţiĭ luĭ Mihul Starostescul, a lor dreaptă ocină din uricul strămoşuluĭ lor Jurj Fratovski şi a moşuluĭ lor Mihul Starosticĭ, luĭ Ştefan Vv. treĭ sate pe Suceava anume Frătăuţiĭ unde eraŭ curţile strămoşuluĭ lor Jurj din Fratov şi a bunuluĭ lor Mihul Starosticĭ şi maĭ sus Botăşaniĭ şi Climăuţiĭ.

(Jurj Fratovski a fost boier în sfatul luĭ Alexandru cel Bun şi după moartea acestuĭ îl vedem figurând în uricele fraţilor Ilie şi Stefan)(1).

Vasluĭ Martie 1481 (6989). Stefan Vv. întăreşte vênḑarea făcută de Pavel Iodka, fiul luĭ Iodka celuĭ bătrân, a drepteĭ luĭ ocinĭ *din uric adevĕrat ce aŭ avut tată-sĕŭ Iodka de la moşul Măriei Sale Alexandru Vv.*, un sat maĭ sus de Derehluĭ, anume Hliboka, care sat l'a vêndut drept 300 zloţĭ tătăreştĭ luĭ Stan, Iakim şi Andriaş Babicĭ . . . . . .

Suceava 16 Martie 1490 (6998). Ştefan Vv. cumpĕră de la Bogdan din Voitin, şi de la fratele luĭ, Ivan, şi de la surorile lor Ilca şi Muşa, copiĭ luĭ German şi nepoţiĭ luĭ Iaţko a lor dreaptă ocină *din uricul tatăluĭ lor German, care-l aveaŭ de la moşul Măriei Sale, Alexandru Vv.* un sat anume Voitinul, unde era casa tatăluĭ lor German şi a moşuluĭ lor Iaţko (3)

Suceava 13 Martie 1489 (6997). Stefan Vv. întăreşte vênḑarea făcută de Nastea cu frateseŭ Toma, şi cu soră-sa Ilca, fecioriĭ luĭ Costea, toţĭ nepoţĭ luĭ Oană Vornicul, şi Ana cu frate-seŭ Sima feciorĭ luĭ Lazăr, iarăşĭ nepot luĭ Oană Vornicul, a drepteĭ lor ocinĭ

1) Wickenhauser. *Geschichte der Klöster Woronetz u. Putna* I, B, 2-tes Heft. Pag. 103.

1) Wickenhauser. Ibid. Pag. 169.
2) Wickenhauser. Ibid. Pag. 201.
3) Ibidem. Ibidem Pag. 179.

din uricul moşuluĭ lor Oană Vornicul de la moşul Măriei Sale Alexandru Vodă, o bucată de pămînt din hotarul Alboteştilor pe gura Săratei, un loc de sat care l'aŭ vêndut luĭ Lupe Armaşul. (1) . . . .

9 Novembre 1517 (7026). Ştefan Vv. întăreşte luĭ Gavril Visternicul, dania mătuşeĭ sale Anuşcăĭ, fiiceĭ luĭ Toader, pe jumĕtate satul Bereştiĭ, partea de jos, *împreună cu uricul sfânt repausatuluĭ părinte* a Măriei-Sale pe acea jumĕtate de sat, şi dania mătuşeĭ sale Anuşcăĭ, fiiceĭ Maruşcăĭ, nepoateĭ luĭ Mihail Mişicĭ două sate anume: Mihăilăuţiĭ la Siret unde era jude Petrica şi un al doilea sat la gura Rudeĭ, anume Mihuceniĭ cu tot hotarul *şi cu uricele* ce bunul eĭ Mihail Mişicĭ poseda de la Alexandru Vv. şi de la Ştefan Vv. şi de la Bogdan Vv. tatăl Măriei-Sale. (2) . . . .

In unele din documentele resumate aicea, vedem proprietarĭ de sate vĕndêndu-le în timpul luĭ Ştefan cel Mare pe baza unuĭ uric datând de la Alexandru cel Bun. Iar în altele, spre exemplu în cel de pe urmă, vedem citat un şir de urice de la maĭ mulţĭ Domnĭ, ceea ce ne probează că ceĭ d'ântêiŭ n'aveaŭ alte urice decât acel primitiv de la Alexandru cel Bun, căcĭ alt-fel le-ar fi citat pe toate şi eĭ. De vreme ce între Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare au domnit Ilie, apoĭ Ilie şi Ştefan împreună, pe urmă Ştefan singur, iar după el succesiv Roman II, Petru II, Alexandru II, Bogdan II şi Petru III Aaron, şi de oare-ce vedem că în uricele de care vorbim nu se face nicĭ o menţiune de vre un uric a unuĭ din aceştĭ Domnĭ, confirmând dania saŭ întărirea primitivă a luĭ Alexandru cel Bun, conchidem că:

Intărirea de către fie-care Domn noŭ, a uricelor de danie şi de întărire anterioare nu era *obligatorie,* ci *facultativă.*

Găsim în această privinţă un exemplu foarte instructiv în documentele publicate de D-l Ulianitzki.

Mihul saŭ Mihail Logofĕtul, fiul preotuluĭ Iuga, nu numaĭ că cerea de la aproape fiecare domn noŭ întărirea numeroaselor sale sate (3), dar maĭ cerea încă câte odată de la acelaşĭ domn o a doua întărire pentru proprietăţĭ deja confirmate de dînsul. (1) Şi faptul este foarte uşor de explicat.

Cu excepţiunea luĭ Roman II şi Bogdan II, la carĭ nu-l vedem în funcţie, aflăm pe Mihail Logofĕtul în slujbă, şi în favoare la toţĭ Domniĭ ce aŭ domnit de la moartea luĭ Alexandru cel Bun şi până la suirea pe tron a luĭ Stefan cel Mare. Toţĭ îl numesc: «al nostru cinstit şi credincios boier», şi toţĭ îl miluesc cu câte ceva. (2) Rĕzboaiele şi duşmăniele dintre Domnĭ nu împedică pe Mihail să adune sate peste sate, şi vedem chiar pe Ştefan cel Mare numindu-l al seŭ «cinstit şi credincios boier» (3), de şi fusese în sfatul luĭ Petru Aaron care, precum se ştie, tăiase capul luĭ Bogdan II, tatăl luĭ Ştefan cel Mare.

Pentru a-şĭ fi păstrat în asemenea împrejurărĭ posiţiunea şi averea, trebuia ca Mihail Logofĕtul saŭ să fi fost dotat de talente excepţionale, carĭ-l făceaŭ indispensabil Domnilor, saŭ să fi fost un model de curtesan, saŭ chiar poate şi una şi alta.

In orĭ ce cas, la fie care schimbare de Domnie, el era în pericol să-şĭ peardă toată averea, căcĭ era o ocasiune favorabilă pentru duşmaniĭ luĭ să-l păgubească căutându-ĭ pricină pe drept saŭ pe nedrept. Se ştie că la fie-care schimbare de domnie, procese deja judecate în ultimă instanţă, puteaŭ să înceapă din noŭ, cum i se întêmplase chiar luĭ Mihail Logofĕtul când, sub Petru II, la 1447 (6956) Septembre (4), îl trase în judecată Stan Poiană pentru două sate la gura Studenţeĭ, ce fusese confirmate Preotuluĭ Iuga şi luĭ Mihail încă de la 1439 (6947, Iulie), de Domniĭ Ilieş şi Stefan. (5) Dacă maĭ considerăm că arbitrariul juca un rol de căpetenie în judecăţĭ, vom găsi foarte natural ca un om *prudent,* cum trebuia să fie Mihail Logofĕtul, la fie-care domnie nouă să fi căutat s'apuce înaintea duşmanilor, pentru a dobêndi de la Vodă confirmarea posesiunilor luĭ, făcênd astfel adversarilor seĭ orĭ-ce revendicare imposibilă în timpul aceleĭ Domniĭ.

Credem că nu greşim afirmând că, faptul confirmărilor repetate pentru acelaşĭ obiect

1) Hăşdeŭ. *Archiva Istorică.* I. 1. 154.
2) Wickenhauser *Geschichte der Klöster Woronetz u. Putna.* I. B, 2-tes Heft. pag. 191.
3) Ulianitzki. Op. cit. No. 56. No. 73, No. 76.

1) Ulianitzki. Op. cit. cuf. No. 56 şi No. 59.
2) Ibid. No. 48, 54, 55, 56, 59, 65, 73, 76.
3) Ibid. No. 86, 87, 89, 90.
4) Ulianitzki. Op. cit. pag. 71, No. 65.
5) Ulianitzki. Op. cit. No. 52, pag. 57.

trebue atribuit nesicuranţeĭ, izvorând din facultatea de a reîncepe din noŭ, la fie-care schimbare de Domn, judecăţile hotărîte în ultimă instanţă în timpul domnielor anterioare. Dacă vom ţine seamă de partea ce trebuia să aibă în acele procese arbitrariul şi părtinirea, precum şi de pornirea neamuluĭ nostru spre judecăţĭ, vom putea să ne dăm lesne cont de importanţa ce o avea confirmarea dobêndită de la noul Domn. Şi această nouă confirmare nu era maĭ puţin importantă pentru acei carĭ presupuneaŭ că sunt ameninţaţĭ de vre o revendicaţiune, decât pentru aceĭ ce se temeaŭ de vre o denunţare care ar fi putut trage după sine confiscarea avereĭ lor pentru causă de înaltă trădare.

Cel-lalt argument întrebuinţat pentru a proba că prin urice Domniĭ nu conferaŭ proprietăţĭ depline, ci numaĭ un fel de usufruct, este că ar fi fost nevoe de întărirea domnească pentru orĭ-ce act de vêndare, de schimb saŭ de împărţire a uneĭ proprietăţĭ teritoriale.

Admiţênd că, într'adevĕr formalitatea întăriret Domneştĭ să fi fost indispensabilă pentru validitatea actuluĭ, nu vedem pentru ce obligaţiunea acesteĭ formalităţĭ ar vătăma ideea uneĭ proprietăţĭ depline.

Astădĭ n'ar cumpăra nimenĭ o moşie fără ca să meargă să transcrie actul la Tribunal şi Statul n'ar recunoaşte transmiterea proprietăţeĭ până a nu se aquita la casierie taxa de transmitere.

Este vederat că această formalitate, dacă a fost vre-o dată obligatorie, n'a fost decât o mĕsură fiscală.

Constatând că în veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea numaĭ era usitată decât pentru proprietăţĭ marĭ, de oare ce cunoaştem o mulţime de acte de vêndare de pămînturĭ ce n'aŭ fost confirmate de Domn,(1) s'ar putea chiar crede că a fost tot-d'auna facultativă. Cu bună seamă însă că aceleaşĭ cause carĭ făceaŭ pe proprietarĭ să caute la schimbarea Domnieĭ o nouă confirmare a proprietăţilor lor, făceaŭ pe cumpărătoriĭ de pămînt să nu-şĭ dea baniĭ în deobşte decât înaintea magistratuluĭ suprem al ţăreĭ: Domnul.

Conchidem decĭ că posesiunile teritoriale dobândite prin uric domnesc de danie saŭ de întărire, eraŭ nişte proprietăţĭ definitive ce puteaŭ fi luate înapoĭ de Domnie numaĭ în casul de înaltă trădare.

---

1) Vedĭ între altele Hăşdeu, *Archiva* Vol. I, 1, Pag. 46, 71, 86, 105. Vol. III. Pag. 209, 248, 264, 265.
Codrescu, *Uricar* IX. Pag. 493. X. Pag. 71, 72, 73, 77, 79, 230. Wickenhauser. *Bochotin*. Pag. 69, No. V, VI, VII, Pag. 81. No. XIX.

RADU ROSETTI.